

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 911.3: 330.15 (914.77)

В. П. Руденко, С.В. Руденко

ОЦІНКА МІРИ СВОЄРІДНОСТІ (УНІКАЛЬНОСТІ) СТРУКТУРИ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРИРОДНИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

В.П. Руденко, С.В. Руденко

ОЦЕНКА МЕРЫ СВОЕОБРАЗИЯ (УНИКАЛЬНОСТИ) СТРУКТУРЫ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРИРОДНЫХ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ

Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича

Количественно оценивается мера своеобразия (уникальности) компонентной структуры природно-ресурсного потенциала (ПРП), которая характеризует внутривидовые и межвидовые соотношения (пропорции) минеральных, водных, земельных, лесных, фаунистических, природных рекреационных ресурсов регионов Украины. Свообразие компонентной структуры ПРП природных регионов отражается индексом меры несходства [3]. Основой определения уровней своеобразия каждого из регионов являются показатели компонентной структуры ПРП Украины в целом. Оценивание проведено по таксонам физико-географического районирования Украины - 278 природным районам, 57 областям, 14 краям, 3 подзонам, 4 зонам, 3 странам.

Ключевые слова: природно-ресурсный потенциал; компонентная структура; природные (физико-географические) регионы Украины.

V. Rudenko, S. Rudenko

PECULIARITY (UNIQUENESS) LEVEL ASSESMENT OF THE NATURAL RESOURCES POTENTIAL STRUCTURE IN UKRAINE NATURAL REGIONS

Chernivtsi Yuriy Fedkovich National University

Quantified assessment of the natural resource potential component (ERP), which characterizes the intraspecific and interspecific ratios (proportions) of mineral, water, land, forests, fauna, natural recreational resources in Ukraine regions peculiarity (uniqueness) level has been given. Peculiarity of the PRP component structure in the natural regions is reflected by the level of disparity index [3]. The basis for the each region peculiarity level determination are indicators of the PRP component structure in Ukraine as a whole. Evaluation performed by taxa of physic-geographical zoning of Ukraine – 278 natural areas, 57 regions, 14 localities, 3 sub-areas, 4 zones, 3 countries.

Key words: nature-resource potential, component structure, natural (physic-geographical) regions of Ukraine.

Вступ

Природно-ресурсний потенціал (ПРП) території як сукупна продуктивність мінеральних, водних, земельних, лісових, фауністичних, природних рекреаційних ресурсів, виражена у вітчизняних цінах чи цінах світового ринку, є однією з важливих передумов соціально-економічного розвитку. Внутрішньовидові та міжвидові співвідношення (пропорції) основних природних ресурсів, що склалися в регіоні як результат розвитку природного процесу і дії соціально-економічних факторів, характеризуються компонентною структурою ПРП території.

При аналізі компонентної структури потенціалу природних ресурсів виявляється своєрідність їхнього складу (структури) в регіоні, оцінюються його якісні, кількісні показники та співвідношення видів. Це складає основу поглибленого наукового визначення природних передумов і найдоцільніших напрямів становлення й подальшого розвитку галузей спеціалізації національної економіки краї-

ни, раціоналізації, збалансування природокористування загалом.

Вивченню компонентної структури ПРП регіону достатню увагу приділяли Ф. Андерсон [1], Г. Метчевсат і Р. Морров [5], Н. Лі і С. Георге [4], П.Я. Бакланов [2], А.П. Голіков [3] та інші.

Разом з тим, у науковій літературі ще недостатньо вивчені питання кількісного аналізу своєрідності (специфічності) компонентної структури ПРП таких великих регіонів, яким є Україна.

Мета цієї публікації – кількісна оцінка міри своєрідності (унікальності) компонентної структури природно-ресурсного потенціалу природних регіонів України, починаючи від рівня фізико-географічних районів, областей, країв і закінчуючи фізико-географічними підзонами, зонами, країнами.

Методичні підходи

Вихідною основою дослідження є отримані нами результати вартісної оцінки ПРП по 359 таксономічних одиницях фізико-географічного

районування території України [6 – 8]. Сутність методичних підходів до кількісного визначення своєрідності компонентної структури ПРП регіонів полягає у виборі основи порівняння, тобто регіону, компонентна структура ПРП якого є точкою відліку, еталоном, спільним знаменником для наступного порівняльного аналізу. На нашу думку, такою основою є компонентна структура ПРП всієї України, що усереднює частку кожного з основних видів природних ресурсів в сумарному (інтегральному) потенціалі. Частка потенціалу мінеральних ресурсів в інтегральному ПРП України становить 28,3 %, водних – 13,1 %, земельних – 44,3 %, лісових – 4,2 %, фауністичних – 0,5 %, природних рекреаційних – 9,6 %.

Оцінювання міри своєрідності компонентної структури ПРП природних регіонів України здійснено нами за допомогою формули розрахунку індексу міри несхожості I , запропонованої А.П. Голіковим, Н.А. Казаковою, М.В. Шубою [5, с. 47]:

$$I = \frac{1}{2} \sum_{i=1}^n |x'_i - y'_i|,$$

де x' - частка компонентів у структурі ПРП у природному (фізико-географічному) регіоні;
 y' - частка компонентів у структурі ПРП в Україні.

Несхожість компонентної структури ПРП природного регіону у порівнянні з компонентною структурою ПРП всієї України, на нашу думку, свідчатиме саме про її своєрідність, винятковість, унікальність.

Оцінювання міри своєрідності (унікальності) компонентної структури ПРП проведена нами по кожному з 278 природних (фізико-географічних) районів, 57 областях, 14 краях, 3 підзонах, 4 зонах, 3 країнах території України.

Аналіз та обговорення результатів

У зв'язку з достатньо розлогим масивом інформації в табл. 1 наведено осереднені результати дослідження міри своєрідності компонентних структур ПРП лише на рівні фізико-географічних країн, зон, підзон та країв України.

Як засвідчують дані оцінювання, індекс міри своєрідності між компонентною структурою ПРП на рівні 278 фізико-географічних районів і компонентною структурою ПРП України коливається в межах від 7,2 (Нижньоорільсько-Дніпровський район Орільсько-Самарської низовинної області степової зони) до 69,7 (Свидовецько-Черногірський район Полонинсько-Черногірської області Українських Карпат). На рівні 57 фізико-географічних областей України цей показник змінюється від 12,2 (Західно-Приазовська схилово-височинна область середньостепової підзони степової зони) до 63,0 (Вододільно-Верховинська область Українських Карпат). На вищих рівнях таксо-

номічної ієрархії індекс міри своєрідності компонентної структури ПРП фізико-географічних країн, зон, підзон та країв України варіює від 3,6 (Східно-європейська рівнина) до 50,5 (Донецький край північностепової підзони степової зони) (табл. 1).

Отже, в масштабі всієї України індекс міри своєрідності (унікальності) компонентних структур ПРП природних регіонів має амплітуду від 3,6 (Східно-Європейська рівнина) до 69,7 (Свидовецько-Черногірський район Українських Карпат). При цьому слід мати на увазі, що теоретично індекс своєрідності знаходиться в межах від 0 до 100 ($0 < I < 100$).

За результатами оцінювання міри своєрідності компонентних структур ПРП природних регіонів України нами зроблено спробу їх типізації.

Типізація здійснюється шляхом визначення рівнів спорідненості (близькості) компонентних структур ПРП природних регіонів з компонентною структурою ПРП України загалом (індекс міри своєрідності компонентної структури ПРП держави приймається за 0). Пропонується виділяти такі типи компонентних структур ПРП природних регіонів України:

- схожі, подібні, однотипні (індекс 0 – 20,0);
- відносно близькі (20,1 – 30,0);
- своєрідні (30, 1 – 40,0);
- унікальні, виняткові (понад 40,0).

Взявши за основу запропоновану градацію, виявляємо, що схожими (подібними, однотипними) є компонентні структури ПРП 39 таксономічних одиниць фізико-географічного районування України (10,9 % від усіх природних регіонів держави), відносно близькими є структури ПРП 136 природних регіонів (37,9 %), своєрідними – 117 регіонів (32,5 %), а унікальними – 67 регіонів (18,7 %) (рис. 1).

Важливо простежити географічні особливості в розподілі запропонованих типів своєрідності компонентних структур ПРП природних регіонів України.

Так, схожі (подібні) до загальноукраїнської компонентної структури ПРП переважають у північностеповій підзоні степової зони, де зосереджено майже $\frac{1}{2}$ всіх регіонів держави з таким типом компонентної структури. Далі за поширеністю йдуть регіони лісостепової зони та зони широколистяних лісів. При цьому схожою (подібною) до загальноукраїнської компонентної структури ПРП не спостерігається взагалі у регіонах зони мішаних лісів, середньостепової підзони та в регіонах Кримських гір.

Відносно близькі до компонентної структури ПРП України структури потенціалу природних ресурсів регіонів лісостепової зони, зони мішаних лісів, північностепової та південностепової підзон, що акумулюють майже $\frac{3}{4}$ територій держави з таким типом структури.

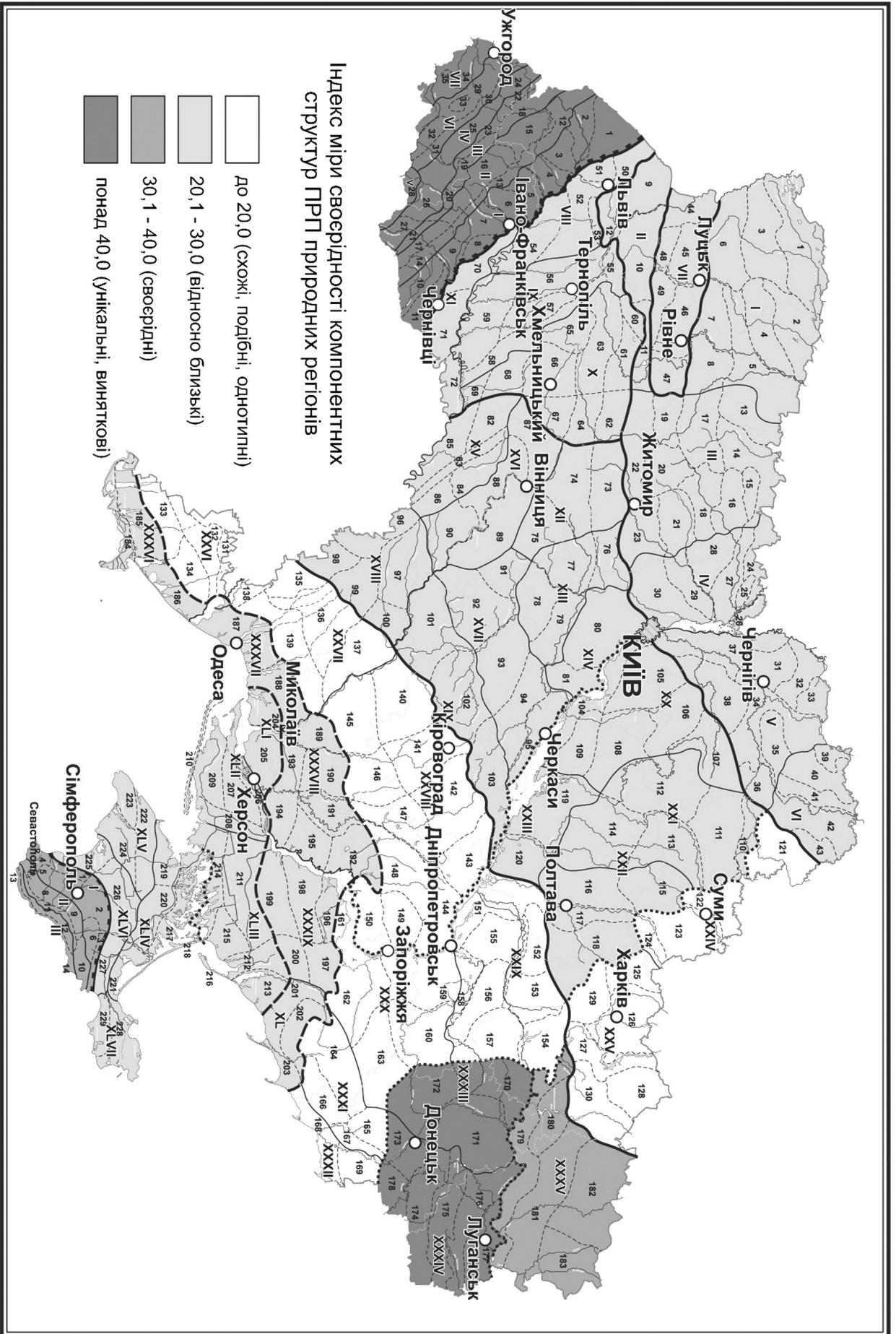

Рисунок 1. Своєрідність (унікальність) структур природно-ресурсного потенціалу регіонів України

Натомість, такі компонентні структури ПРП малопоширені в гірських регіонах Українських Карпат та Кримських гір (трапляються менше ніж в 1/6 регіонів).

Своєрідна компонентна структура ПРП (де I в межах від 30,1 до 40,0) характерна для практично всіх українських природних регіонів. Однак, найпоширенішою ця структура ПРП є в регіонах Кримських гір (3/4 від усіх їх регіонів), середньо-степової підзони (3/5 всіх регіонів), зони широколистяних лісів (2/5 всіх регіонів зони).

Унікальна (виняткова) порівняно з загальноукраїнською компонентна структура ПРП притаманна регіонам Українських Карпат. Такий тип структури виявлено в 31 з 44 фізико-географічних регіонів цієї фізико-географічної країни. Це майже половина від усіх 64 природних регіонів України, де є така унікальна компонентна структура ПРП. Другим за поширеністю цього типу компонентної структури ПРП регіоном є північностепова підзона степової зони (рис. 1).

Висновки

1. Кількісна оцінка міри своєрідності компонентної структури природно-ресурсного потенціалу природних регіонів України може бути проведена через розрахунок індексу міри несхожості [3]. Основою розрахунку, еталоном для приведення компонентних структур ПРП природних регіонів під спільний знаменник є визначена компонентна структура ПРП всієї України.

2. Індекс міри своєрідності (унікальності) компонентної структури ПРП розрахований по кожному з 278 природних (фізико-географічних)

районів, 57 областях, 14 краях, 3 підзонах, 4 зонах, 3 країнах України.

3. За результатами оцінювання визначено чотири типи (рівні) спорідненості компонентних структур ПРП природних регіонів та України загалом:

1) схожа (подібна, однотипна) структура; 2) відносно близька; 3) своєрідна; 4) унікальна (виняткова).

4. Схожі (подібні) до загальноукраїнської компонентної структури ПРП переважають насамперед у північностеповій підзоні та в регіонах лісостепової зони.

Відносно близькі до компонентної структури ПРП України структури потенціалу природних ресурсів регіонів лісостепової зони та зони мішаних лісів.

Своєрідна компонентна структура ПРП характерна практично для всіх українських природних регіонів.

Унікальна (виняткова) у порівнянні з загальноукраїнською компонентна структура ПРП притаманна насамперед регіонам Українських Карпат.

Отже, кількісне визначення міри своєрідності компонентної структури ПРП природних регіонів має, з одного боку, важливу наукову цінність, оскільки чітко оконтурює межі географічної унікальності (винятковості) сформованих на тій чи іншій території природно-ресурсних комплексів. З другого боку, незаперечним є і прикладне значення такої оцінки як інструмента в обґрунтуванні перспективних і, разом з тим, специфічних напрямів збалансованого розвитку природних продуктивних сил фізико-географічних регіонів України.

Література

1. Anderson F.J. Natural Resources in Canada. Economic Theory and Policy. – Toronto: Mettuen, 1985. – 301 p.
2. Бакланов П.Я. Новые подходы и методы оценки природно-ресурсного потенциала региона // Країни і регіони на шляху до збалансованого розвитку: зб. наук. праць. – Київ: Академперіодика, 2003. – С. 186-191.
3. Голиков А.П., Казакова Н.А., Шуба М.В. Харьковская область, региональное развитие: состояние и перспективы: монография / Под ред. чл.-кор. НАН Украины, проф. В.С. Бакирова. – Харьков: ХНУ имени В.Н. Каразина, 2012. – 224 с.
4. Lee N., George C. Environmental Assessment in Developing and Transitional Countries. – Wiley New York, 2002. – 290 p.
5. Matthews G.J., Morrow R.Jr. Canada and the World: An Atlas Resource. – Scarborough, Ontario: Prentice-Hall Canada Inc., 1985. – 201 p.
6. Rudenko V.P., Rudenko S.V. Revaluation of the Natural-Resource Potential of Ukraine // Geography and Natural Resources. – 2011. – Vol. 32.- №1. – P. 95-97.
7. Руденко В.П., Руденко С.В. Оцінка природно-ресурсного потенціалу України як основа менеджменту природоохоронної діяльності: монографія. - Чернівці: Чернівецький національний університет, 2014.– 248 с.
8. Rudenko V. Territorial Productivity of Nature-Resource Potential of Ukrainian Regions: Cartographic Analysis / Valeriy Rudenko, Stepan Rudenko, Zhanna Buchko and Inha Sandulyak // International Journal of Environmental Engineering and Natural Resources (USA). – 2014. – Volume 1, Number 2. – Pp. 70-76.

References

1. Anderson F.J. (1985). *Natural Resources in Canada. Economic Theory and Policy*. Toronto: Mettuen.
2. Baklanov P.Ya. (2003). *New Approaches and Methods to Estimate Nature-Resource Potential of a Region/ Countries and Regions on Their Way to Balanced Development: Collection of Scientific Works*. Kyiv: Akadempriodyka, P. 186-191 (Russian).
3. Golikov A.P., Kazakova N.A., Shuba M.V. (2012). *Kharkov Oblast Regional Development: State of Things and Perspectives: A Manuscript* / Edited by Prof. V.S. Bakirov, Kharkov, Kharkov V.N. Karazin National University (Russian).
4. Lee N., George C. (2002). *Environmental Assessment in Developing and Transitional Countries*. Wiley New York.

5. Matthews G.J., Morrow R. Jr. (1985). *Canada and the World: An Atlas Resource*. Scarborough, Ontario: Prentice-Hall Canada Inc.
6. Rudenko V.P., Rudenko S.V. (2011). Revaluation of the Natural-Resource Potential of Ukraine. *Geography and Natural Resources*. – Vol. 32, 1. 95-97.
7. Rudenko V.P., Rudenko S.V. (2014). Estimation of Nature-Resource Potential of Ukraine as a Basis for Management of Nature-Protective Activity: A Manuscript. Chernivtsi: Chernivtsi National University (Ukrainian).
8. Valeriy Rudenko, Stepan Rudenko, Zhanna Buchko and Inha Sandulyak. (2014). Territorial Productivity of Nature-Resource Potential of Ukrainian Regions: Cartographic Analysis. *International Journal of Environmental Engineering and Natural Resources (USA)*. Vol. 1, 2. 70-76.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Стаття надійшла до редакції 30.12.2014

УДК 911.3

Г.П. Підгрушний¹, К.В. Мезенцев²

ПРИВАБЛИВІСТЬ ТЕРИТОРІЇ ДЛЯ ПРОЖИВАННЯ ЛЮДИНИ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Г.П. Подгрушный¹, К.В. Мезенцев²

ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТЬ ТЕРРИТОРИИ ДЛЯ ПРОЖИВАНИЯ ЧЕЛОВЕКА: МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ И ПРИКЛАДНЫЕ АСПЕКТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

¹Институт географии Национальной академии наук Украины, Киев

²Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Раскрыта сущность понятия «привлекательность территории для проживания человека». Показана взаимосвязь между привлекательностью или непривлекательностью территории и формированием ее географического образа. Установлено, что эти образы являются важными факторами территориальной идентификации населения. Представлены результаты опроса студенческой молодежи межрегиональных центров страны – Киева, Львова, Одессы, Днепропетровска, Харькова и Донецка относительно привлекательности и непривлекательности для жизни городов Украины и стран мира.

Ключевые слова: привлекательность и непривлекательность территории для проживания человека; географические образы; территориальная идентификация населения.

G. Pidgrushnyi¹, K. Mezentsev²

ATTRACTIVENESS OF THE AREA FOR HUMAN HABITAT: METHODOLOGICAL AND APPLIED RESEARCH ASPECTS

Institute of Geography of the Ukraine National Academy of Sciences, Kyiv

Kyiv Taras Shevchenko National University

The essence of the “area attractiveness for human habitat” concept has been developed. The relationship between attractiveness and unattractiveness of the territory and its geographic image formation has been presented. It was found that these images are important factors of the population territorial identity. The results of a student survey from interregional centers of the country - Kyiv, Lviv, Odesa, Dnipropetrovsk, Kharkiv and Donetsk regarding attractiveness and unattractiveness of life in Ukrainian cities and countries around the world.

Key words: attractiveness and unattractiveness of the territory for human habitat; geographic images; territorial identity of the population..

Актуальність дослідження. Постановка проблеми

Стрімкі зміни, що відбулися в суспільному бутті за останні десятиріччя, докорінно змінюють форми та методи пізнання і осмислення оточуючого людину світу, його соціальної складової. Не залишається осторонь цього процесу і суспільна географія, яка дедалі ширше залучає до свого методологічного арсеналу соціологічні підходи та методи досліджень.

Становлення демократичного суспільства на основі утвердження гуманістичних цінностей та лібералізації життєдіяльності населення актуалізували проблеми просторової поведінки людини, зокрема формування міграційних потоків.

Цей складний, комплексний за своєю природою соціально-економічний та соціально-психологічний процес достатньо адекватно пояснюється в рамках так званої моделі «push-pull factors» (фактори «виштовхування – притягування»), що ґрун-